

Hanna Krauze-Sikorska, Michał Klichowski, Kinga Kuszak (red.), *Świat małego dziecka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013, 240 s. (t. I) i 326 s. (t. II)

Problematyka edukacji, opieki i rozwoju małego dziecka zajmuje w rozważaniach pedagogicznych ważne miejsce już od dłuższego czasu. Jest ona również współcześnie aktualna szczególnie, gdy mamy na uwadze zmieniający się kontekst kulturowy. Doniosłość tematu jest także związana z faktem, że w pierwszych latach życia rozwój człowieka jest najbardziej intensywny.

Interdyscyplinarna seria wydawnicza *Świat małego dziecka* pod redakcją prof. UAM dr hab. Hanny Krauze-Sikorskiej, dra Michała Klichowskiego oraz prof. UAM dr hab. Kingi Kuszak, składająca się z dwóch tomów, jest cenną pozycją podejmującą powyższe tematy. Koncentruje się na istocie rozwoju i edukacji, ale również prezentują sytuacje, w których dziecko wymaga szczególnego wsparcia. Pierwszy tom podejmuje tematy istotne i aktualne: począwszy od instytucjonalnych ram opieki przez różne aspekty organizacji wspierania rozwoju po nauczanie domowe. Składa się z osiemnastu różnorodnych artykułów:

- Elżbieta Wiczór *Childhood – a Fascination with Human Development*,
- Anna Ratajczak – *instytucjonalna opieka nad małym dzieckiem. Aktualny stan – perspektywy*,
- Irena Adamek – *Paradygmatyczne u(ś)ciski w edukacji elementarnej*,
- Zofia Remiszewska – *Inaczej o dziecku i przedszkolu*,
- Melinda Pierson – *Self-Concept in Special Education*,
- Anna Basińska – *Meeting Children’s Educational Needs through Co-Teaching*,
- Jolanta Bonar – *Kompetencje uczniów w świetle wybranych dyskursów wczesnej edukacji*,
- Magdalena Grochowalska – *Instytucjonalne ramy edukacji przedszkolnej jako tło wspierania rozwoju dziecka*,
- Jolanta Sajdera – *Doświadczenie interakcyjne dziecka w wieku przedszkolnym*,
- Rafał Daniszewski – *Wspieranie samodzielności i kreatywności dziecka podczas edukacji przedszkolnej*,
- Katarzyna Gawlicz – *Tresowanie posłusznych dzieci. Techniki dyscyplinarne w przedszkolu*,
- Anna Buła – *Kto nauczy małe dzieci dostrzegać i rozumieć zawilości otaczającego świata? – O kondycji wczesnoszkolnej edukacji przyrodniczej*,
- Jolanta Maciąg – *Między programowaniem a modelowaniem przestrzeni pedagogiczno-edukacyjnej dziecka*,
- Agnieszka Zalewska-Meler – *Potrzeba ruchu a aranżacja przestrzeni – o statusie aktywności fizycznej dziecka w wieku przedszkolnym*,
- Rayshan Lai, Melinda Pierson – *Overview and Rationable*,
- Marta Anna Sałapata – *„Cóż pozostało cioci, jak być aniołem dobroci”, czyli krótka refleksja o strzelaniu do nauczycielskiej bramki*,
- Anna Jakubowicz-Bryx – *Nauczyciele edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej w oczach rodziców*,
- Wiesław Szyszkowski – *Edukacja domowa w Polsce. Szansa czy zagrożenie dla dziecka?*

Duża część artykułów w tym tomie podjęła kwestię wspierania dziecka w okresie dzieciństwa oraz wynikające z nich praktyczne implikacje. Szczególnie interesująca pod tym względem zdaje się publikacja autorstwa Anny Basińskiej, która podejmuje nowatorskie rozwiązanie pracy w klasach początkowych. Zaproponowany przez autorkę *Co-Teaching* może stać się szczególnie

wartościową formą pracy w Polsce, możliwą do wdrażania w klasach integracyjnych. Wskazane zalety równoczesnej pracy dwójki nauczycieli oraz ewentualne możliwe trudności z niej wynikające, pozwalają czytelnikowi na zaznajomienie się z podstawowymi faktami dotyczącymi pracy pedagogów wczesnoszkolnych. Umożliwiają również podjęcie refleksji na zaprezentowane w artykule zagadnienie.

Ciekawe spostrzeżenia dotyczące dyskursów istniejących w polskiej szkole zaprezentowała Jolanta Bonar. Na zasadzie kontrastu dyskursu funkcjonalistyczno-behawiorystycznego oraz konstruktywistycznego ukazała proces uczenia się, podejście do wiedzy i rozumienie efektów kształcenia. Analiza artykułu umożliwia krytyczne spojrzenie na oddziaływania stosowane wobec uczniów w placówkach oświatowych.

Równie interesujące połączenie teorii oraz wynikającej z niej implikacji praktycznych prezentuje artykuł Jolanty Maciąg *Między programowaniem a modelowaniem przestrzeni pedagogiczno-edukacyjnej dziecka*. Ukazuje on w przejrzysty sposób strukturę funkcjonowania programu edukacyjnego oraz uwypukla konieczność kształcenia całościowego jako strategii wspierania rozwoju osobowego.

Aktualnym problem w wielu placówkach edukacji przedszkolnej pozostaje autorytet nauczyciela. Również ten aspekt został poruszony w publikacji dzięki artykułom autorstwa Marty Anny Sałapy oraz Anny Jakubowicz-Bryx.

Wszystkie materiały zawarte w pierwszym tomie pokazują potencjalny kierunek zmian możliwych do wprowadzenia w edukacji. Zaprezentowane innowacje pedagogiczne ukazują nowoczesną wizję procesu uczenia małego dziecka. Można całkowicie się zgodzić z redaktorami serii, że stanowią one punkt wyjścia dla tomu drugiego, który obejmuje dziewiętnaście różnorodnych tematycznie artykułów:

- Michał Klichowski – *Sens predykcji w pedagogice zainteresowań*,
- Kinga Kuszak – *łamanie szyfru językowego – protodialog i holofraza jako osiągnięcia rozwojowe w okresie wczesnego dzieciństwa. Od fazy prewerbalnej do początków mowy*,
- Daria Sikorska – *Kompetencje językowe i komunikacyjne dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*,
- Lidia Wollman – *Głos uczniów – zaniedbany obszar w edukacji małego dziecka*,
- Jolanta Nowak – *Edukacyjny potencjał dialogu w przestrzeni klasy szkolnej*,
- Andrzej Laskowski – *Czy i kiedy dzieci tracą zdolność zadawania pytań?*,
- Katarzyna Waszyńska – *„Kiedy dzieci są małe, daj im korzenie, a kiedy są duże, daj im skrzydła”. Seksualność małego dziecka – wskazania dla edukacji seksualnej i wychowania*,
- Anna Gulczyńska – *Masturbacja u dzieci w wieku przedszkolnym*,
- Teresa Parczewska – *Bycie-w-świecie: perspektywa dziecka z problemami zdrowotnymi*,
- Anna Mikler-Chwastek – *Sposoby dotykowego poznania siebie i otoczenia przez dzieci o zaburzonym przebiegu rozwoju oraz w normie rozwojowej*,
- Dominika Grześkowiak, Anna Krauze – *Problem „przetrenowania” i zjawisko „przestymulowania” w procesie usprawniania/terapii dzieci z niepełnosprawnością*,
- Ewa Woźniczka – *Optymalizacja oddziaływań terapeutycznych w aspekcie wspomagania rozwoju dziecka z niepełnosprawnością intelektualną*,
- Iwona Myśliwczyk – *Retrospekcja doświadczeń biograficznych rodziców małych dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych*,
- Paulina Gołaska – *Wczesne objawy zaburzeń ze spektrum autyzmu u dzieci. Przegląd badań*,
- Aneta Wojciechowska – *Od wczesnej diagnozy do kompleksowej terapii małego dziecka z autyzmem*,

- Erica Howell – *Teacher Perceptions and Efficacy Ratings of Comic Strip Conversations for Students with Autism Spectrum Disorder*,
- Linda Schenkoske, Erica Howell – *Self-Management of Problem Behaviours for Students with Autism Spectrum Disorders*,
- Lucyna Maksymowicz – *Dziecko z mukowiscydozą w przedszkolu i w szkole – specyfika potrzeb i adekwatnego wsparcia*,
- Agnieszka Solbut – *Potrzeby małego dziecka w rodzinie alkoholowej, przemocowej*.

Problematyka powyższych artykułów oscyluje wokół tematyki komunikowania się oraz wspierania rozwoju dziecka. Umiejętności związane z porozumiewaniem się są istotne dla rozwijania relacji społecznych, a w pierwszych latach życia w szczególności między dorosłym i dzieckiem. Dokładny rozwój kompetencji językowych został opisany w artykułach Kingi Kuszak oraz Darii Sikorskiej. Stanowią one cenny wstęp do kolejnych tekstów podejmujących problematykę nauczania w kontekście prowadzenia dialogu nauczyciela z uczniami. Szczególnie interesujące są spostrzeżenia poczynione przez Jolantę Nowak, która wskazuje na wartości nauczania dialogowego. Pociągają one za sobą konieczność zmiany roli nauczyciela z osoby podającej wiedzę w partnera, osobę wspierającą i służącą pomocą. Powinno znosić się zatem blokady istniejące w szkolnej edukacji, które często utrudniają dziecku swobodne zadawanie pytań. Związane są one z poszukiwaniem odpowiedzi, jak również z wartościową aktywnością poznawczą. Tłumienie spontanicznych zachowań dzieci wynika często z niewłaściwej postawy nauczyciela i braku adekwatnej organizacji przestrzeni, o czym pisze Andrzej Laskowski.

Kolejne materiały zawarte w drugim tomie obejmują teksty dotyczące stworzenia właściwych warunków oddziaływania oraz podjęcia terapii w przypadku zaistnienia utrudnień w rozwoju małego dziecka. Poruszono problematykę wychowania seksualnego wraz ze szczegółowo omówionym zagadnieniem masturbacji występującej w wieku przedszkolnym. W recenzowanej publikacji również ujęto tematykę doświadczeń dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, chorobą przewlekłą (rozwinęto omówione zagadnienie wsparcia dziecka z mukowiscydozą). Nie pominięto także trudności związanych z problemem przemocy czy chorobą alkoholową w rodzinie.

W recenzowanej monografii są zawarte cenne wskazówki dotyczące optymalizacji oddziaływania. Ewa Woźniczka omówiła je w swoim artykule bardzo dokładnie, przywołując poszczególne metody pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną, takie jak: Metodę Dobrego Startu, Metodę Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne, Program Aktywności Marianny i Christophera Knillów, Integrację Sensoryczną, Metodę Głównego Czytania Glenna Domana. Pewną kontynuację stanowi tekst Iwony Myśliwczyk, która opisała zasady pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych oraz pokazała na podstawie badań własnych oddziaływania podejmowane względem nich w szkołach. Autorka przyjęła ciekawą orientację metodologiczną osadzaną w nurcie badań interpretatywnych, gdyż analizie poddała wypowiedzi rodziców.

Każdy tom uzupełnia *Podsumowanie rozważań*. Stanowi ono przypomnienie głównych zagadnień, które zostały uprzednio poruszone. Oprócz niego zakończenie drugiej książki jest pewnego rodzaju zwieńczeniem cyklu. Redaktorzy zawarli przesłanie, które jest niewątpliwie cenne dla każdego pedagoga, jak również rodzica. Przypominają czytelnikowi o konieczności podjęcia refleksji nad działaniami zorientowanymi na dziecko. Powinna być jednak ona według nich wzbogacona o optymizm rozumiany jako zdolność do znajdowania dobrych stron sytuacji, nawet tych trudnych. Całkowicie można zgodzić się zatem z fragmentem recenzji wydawniczej prof. UŚ dr hab. Urszuli Suścik umieszczonej na tylnej okładce, z którą każdy zainteresowany może się zapoznać. Czytelnik zostaje bowiem niejako zmuszony do podjęcia trudu zadania

sobie pytań na temat sytuacji dziecka we współczesnym świecie. Stanowi to niewątpliwy atut recenzowanej pozycji.

Lekturę serii zakłóca natomiast brak spójności przypisów. W części tekstów zastosowano przypisy harwardzkie (śródttekstowe), a w innych natomiast zastosowano przypisy dolne. Ujednolicenie tej kwestii poprawiłoby odbiór estetyczny pozycji. Wartościowe byłoby również zamieszczenie abstraktów polskich i angielskich, szczególnie przez wzgląd na ujęcie w obu tomach artykułów niejednorodnych pod względem języka, w którym zostały napisane. Ułatwiłoby to niewątpliwie czytanie, w szczególności studentom oraz rodzicom i opiekunom małych dzieci, dla których artykuły zamieszczone w serii mogłyby stać się świetnym źródłem informacji. Należy jednak podkreślić, że uchybienia te nie utrudniają dotarcia do meritum zamieszczonych materiałów.

Te drobne wady zdecydowanie rekompensuje przemyślany układ tekstów w obu tomach. Posegregowane tematycznie artykuły przedstawiają poszczególne aspekty opieki, edukacji i wspierania rozwoju małego dziecka z różnych perspektyw. Mimo iż sposób przedstawienia podejmowanych tematów jest różny, tak samo jak rozmaite są prezentowane przez autorów podejścia teoretyczne i metodologiczne, redaktorom udało się uzyskać spójną całość. Stanowi to niewątpliwy walor recenzowanej publikacji. Istotne jest także połączenie w poszczególnych artykułach treści typowo teoretycznych z aspektami praktycznymi. Dzięki temu serią wydawniczą niewątpliwie zainteresują się zarówno przedstawiciele świata naukowego, jak i grono pedagogiczne, w tym studenci pedagogiki.

Dominika Przybyszewska